

Vana lugu Puskaru, Ihamaru ja Karilatsiga, nii nigu seod tõlgõndas Karaski kohanimekeskus

Evar Saar

Karaski kohanimekeskus om üts parool, midä tiidvä Eesti kotussõnimeramatu autori, kinkalõ ma olõ tuust sannan kõnõlnu. Taa jutt lätt kokko siltega, mis tii veeren omma. Ku ma naksi 23 aastat tagasi kotussõnimmiga tegelemä ja kotussõnimmi korjama, sõs jäi Tartu poolõ sõitõn silmä, et Sabõrnan om tii viirde ilmunu käelaud vai suunaviit „Karaski kohanimekeskus“. Mõtli, et kae ku hää, Põlva maakunnan kah kiäki liigutas kotussõnimmiga, või jo olla, et nä taastasõ säääl keskusõn külänimmi? Äkki piässi säääl kunagi kaeman käümä?

Läts õigõ mitu kuud, inne ku sõbõr Rahmani Jan mu mõttõst kuuldsõ ja tõõ vällä tõi: sildi pääle om jo hoobis kirotõt „Karaski kohanemiskeskus“. Mis kohanemiskeskus? Es olõ kunagi säänest sõnna kuuldunu. Tull vällä, et sinnä oodõtas vanglast vällä lastuid vangõ pääle pikkä vanginolõkit vaba inemise eluga kohanõma. Es olõki midägi nii ilusat, ku ma mõtli – kohanimekeskus.

Kotussõnimmiga om kah nii, et inemise kuuldva säääl, midä nä kuulda tahtva (viimädsel aol muiduki rohkõmb nägevä). Eriti ilostõ muutus nimi är sõs, ku om olõman katõ keele kontakt. Võtami näütüses sääändse eläjänime nigu *susi*. Omastav kääne om *soe*. Soe kõrts olõssi sõs puhtani eestikeelidse inemise jaos kõrts, kon om lämmi. Võrol oll kunagi diskor Aavo Soe. Timä tõlksõ uma nime är: DJ Väike Hundu. A om ka vastapidist: ütte tütarlast, kink nimi oll Soe ja kiä oll maalt, naksiva kura klassivelle kutsma Lämmi.

Kõgõ parõmb kotus keelemängu mängmises om suulinõ kiil, a kirälikult tulõ kah ette viguriid sama sõnaga. Maakatastrin oll vanastõ talunimi Soemäe (*Hundimäe*), häste tavalinõ kotussõnimi. Vahtsõl aol om maakatastrin ka vahtsõnõ nimi: Soojamäe. Nimeurja liigitäse säänest nättüst, kon nimi är muutus tuuperäst, et ammõtnik mõist parõmbalõ, üte uhkõ nimetüsegä – kantseleietümoloogia. „Kabinetin sündünü“ om arvo saia, sõna tõnõ puul „etümoloogia“ tähendäs sõnnu ja nimmi tähendüse seletämist. Nimeurjidõ egäpääväkeelen või seo sõna tarvitaminõ tähendä ka seletämisesest kavvõmbalõ minemist ja nime parandamist kantseleietümoloogia toel.

Läami sõs nüüd Võro-Tartu suurõtii pääle, kon kotussõ tulõva kõrdapiten: Puskaru, Tilleorg, sõs tulõ Varbusõ, miä nigu midägi hindä kottalõ ei üttele, sõs tulõ Ihamaru ja tulõ Karilatsi. Ku säänest tiid müüdä hobõsõ ja vankrõga aigupiten suurõ liina poolõ kolista, sõs tulõva egäsugutsõ mõttõ pähä. Vana lugu kõnõlõski

tuust, kuis miis ja naanõ lätsi taad tiid müüdä ja kõgõ inne tull Puskaru. Jutun tull järgmädses kotussõs Ihamaru, sõs tull Tilleorg ja kõgõ lõpus muiduki kari latsi.

Luulõtaja Hando Runnelilõ om kah Karilatsi nimi miilde jäänü:

Ku ma Tartost Põlva lätsi,

Tii pääl olle kari latsi,

Üts lats läts pussi ala,

Vällä tull ku latik kala

Ei olõ nigu sukugi nallakas pilt, a tõsitsõs kah ei võta.

Nakami sõs Karilatsist pääle kaema, miä säääl nimen om. Tegelikult om ütskõik, määndsest säänest tüüpi nimest kinni võtat, kas Karilatsist vai Himmatsist vai Mammatsist vai Miiatsist vai kasvai Lemmätsist Tartu küle all, näide nimmi lõpuots om kõikaig üts ja tuusama. Nime põhikuju om saanu erinevä vormi, omma Himmastõ, Mamastõ ja Miiaste, a omma ka Karilatsi ja Lemmätsi, om Kuigatsi Sangastõn, Viiratsi ja Murikatsi Mulgimaal. Tähendüs om iks, et kelle külä taa om? Karilatsi külä.

Seoga sõs, külä eläniku olli kariladsõ. Naabri kutsõva nii. Rohkõmb midägi kimmäst üteldä ei mõista. Kas nä olli karjalasõ? Esiki tuu või õigõ olla. Saaremaal om üteldü *karilased* Karja kihlkunna elänikke kottalõ. Keeleuurja arvasõ, et maa säääl Soomõst ida puul om kah olnu üte tähtsä keskusõga, mille nimi oll Karja. Alles rahvanimetüse *karjalaiset* kaudu om maa nimi saanu vahtsõ ao kuju Karjala. Kolmas häste vana Karja nimega kotus om Lõuna-Soomõn. Nii või esiki ütledä, et rahvaniimi karjalanõ om pallo noorõmb ku määndsegi vana kotussõ nimega Karja elänik – karjalanõ. Võro keeli sõs karilanõ.

Et jutt liiga targas kätte es lännü, sõs vahele üts küsümüs. Egäüts tiid, kiä omma külälise. Küsümüs om, et kiä omma vanakülälise?

Õigõ vastus om: Vanakülä eläniku. Vanakülä om tõsõl puul Põlvat.

Karilatsist lõuna poolõ tullõn om Ihamaru. Tuud nimme om läbi ao kirja pantu põhilidsõlt kattõ muudu, kas Ihama vai Ihama aru. Aru säääl nimen om iks taasama sõna, miä aru eesti keelengi, kuiv hainamaa, PRIA keelen *püsirohuma*. Ihama om huvitavamb nättüs. Taa om häste vana inemisenimi. Et ristiusu ja sakslaisi tulõk sei kunagi kõik vana inemisenime vällä, sis üteldäs, et om olõman sääne kristlusõ-eelne inemisenimi nigu Ihamas. Ku Ihamal oll talu vai külä, sõs tuud kutsutigi Ihama. Kui Ihama väiku küläkene süütü jäi, sõs tuud võidi naada kutsma

Ihama aru. Külanimi oll kah vahepääl hoobis Karaski, a Ihama aru vai Ihamaru pääle tetti Karaski mõisa kõrts ja häste vana nimi pästeti tuuga är.

Nimi Ihamas sisaldas sõnna *iha*. Mille vanõmba säändsit nimmi pandsõva? Ku mõtõlda soomõ keele pääle, sis om *ihana*. Ihana tähendäs väega hääd, ihaldusväärset. Mille mitte panda nii hää tähendüsega nimme!

Tilleoru luku iks tiäti? Tuu ei olõ nimest, a tiist, miä läbi Tilleoru lätt. Sääl tõsõl puul orgu poolõ mäe pääl oll vanast üts maja, midä Suurõtiimuusõum häste tiid. Ütskõrd vanal aol sõitsõ üts tsiklimiis sääl kurvõst vällä ja õkva läbi saina tarrõ sisse. Klopsõ tolmu rõividõ päält maahha ja küsse vanamehe käest, kiä sängün pikut, et kostkaudu Tartu poolõ saa. „Käänä säält ahu takast,“ kostsõ vanamiis vasta.

Tilleorg esi om nime saanu sõs, ku vana Kiräpää-Tartu suurtti, miä läts üleppää tast orust müüdä, tetti õgvõmbas ja panti käümä läbi taa oru. Oru veere pääl oll Hurmi mõisa Tille talu. Talult sai nime Tille kõrts, kon sõitjit läbi oru avitõdi ja lõpus sai sama nime ka org tii kotussõ pääl.

Inne läts Kiräpää-Tartu läbi Põlva ja Moostõ, Ahja ja Haaslava.

Tille talu nimi tulõ kah inemise nimest, miä om peri keskaost. Nime alussõs om vana germaanlasi nimi, saksa keelen Dietrich. Saksa ja Madalidõ maiõ keskaol oll talupoja nimi joba nii lühküs kulunu, et alalõ oll jäänüq *Till*, *Tille*, *Thilo*, *Thileke* ja muu säändse. Tuu nime tõiva sakslasõ ka Liivimaalõ üle. Tillist saiva Tille-nime, Thilekest Tilga-nime. Krutskimiis Till Eulenspiegel oll vanal aol kuulsa, a nimi om Saksamaal ka nüüd olõman, kasvai poliitik ja kiränik Thilo Sarrazin vai Rammsteini laulja Till Lindemann. Nii et põhimõttõlidsõlt võissi Tilleorulõ anda egäs juhuse ka üte viisaka saksakeelidse nime, pühendüsname *Lindemannsthal*.

Puskaru om sääne nimi, miä om ka inne haritu inemisile hääd joogikõist hansat miilde tulõtanu. Krahv Mellini atlasõ kaardi pääl om kõrtsi nimi Puskari. Tegelikult om taa nimi säänesama aru-lõpuga nimi nigu Ihamarugi. Pusk-aru. Taa oll kah üts väikene külä. Külä oll edimädse mainmisõ aigu 1627 tühi, a nimi oll sisulidsõlt sama: Pusskaro. Rootsi aol tetti küllä kõrts. Kuigi nimi oll joba olõman, muutsõ kõrtsi olõmanolõk külänimme. 18. aastasaa lõpul pantigi kirja Puskari ja ammõtlik nimi vinne ja saksa keelen oll 1918. aastani Puskar. A millegiperäst kohalikun keelen oll nimi iks edesi Puskaru.

Puskaru nime edimäne puul *pusk*- om nimeuurjalõ kah rassõ. Analoogia ütles, et võissi inemisenimi olla, nii nigu Ihama-aru nimega. A tegelikult säänest ei teedä. Jääs üle mõtõlda vällä üts lugu arust, mille pääle kõik sarviga eljä kokko tulli, et ütstõist pusada. A või-olla om pusk ka lihtsalõ sõna võsu ja võpistiku jaos, nii nigu tuud rootsi keelen üteldäs ja vanast arvada ka alambsaksa keelen üteldi.

Ku müüdä Eesti teid ringi sõidati, ja tõõnõpuul käänd ruuli, sõs om õigõ aig mitte lihtsalõ kotussõnimesilte lukõ, a võtta vallalõ nutitefonist Eesti kotussõnimmi raamat – *Eesti kohanimeraamat*. Säält saa egä külänime kottalõ lukõ, ku vana nimi om, kunas kirja pant, määnest liiki kotus om olnu ja midä nimeuurja nimest omma arvanu.